

Формування компетентностей майбутніх соціальних педагогів в процесі професійної підготовки

*Веретенко Тетяна Григорівна,
завідувач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Постановка проблеми. Сьогодення висуває нові вимоги до якості професійної освіти фахівців соціальної сфери, при цьому надає і нові можливості для отримання якісної освіти. Неможливо уявити професійну підготовку сучасних соціальних педагогів без застосування нових інформаційних технологій та нових підходів до організації навчально-виховного процесу в ВНЗ.

Результати теоретичного аналізу. Аналіз наукових досліджень, присвячених підготовці фахівців, свідчить про усе більшу популярність компетентнісного підходу, що дозволяє переосмислити соціальну роль фахівця, який покликаний у майбутньому виконувати певні соціальні ролі і вирішувати певне коло професійних та життєвих завдань.

У сучасній науково-педагогічній літературі відсутнє як єдине визначення дефініції "професійна компетентність", так і єдине розуміння тлумачення її змісту. В усіх сучасних дослідженнях розуміння професійної компетентності фахівця пов'язується з набуттям людиною знань, умінь і навичок (О. Дубасенюк, І. Зязюн, Л. Карпова, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Синенко, І. Тараненко); з мотиваційною, операційною складовою і ціннісними орієнтаціями спеціаліста (Т. Браже, Л. Карпова, А. Маркова); з загальною готовністю до побудови і перетворення своєї діяльності залежно від цінностей, що змінюються, основних і цільових орієнтирів у сучасній освіті (Ю. Гагін, А. Деркач, С. Сисоєва); зі спрямуванням на отримання усвідомленого результату (В. Бондар, І. Зверєва, Ж. Петрочко); з досягненням способів навчання самоосвіти, самоорганізації, самоконтролю, способів пізнання себе та інших (А. Деркач, Н. Кузьміна, Л. Рибалко).

Теоретичні засади реалізації компетентнісного підходу як основи нової парадигми освіти та індикатора створення єдиного Європейського простору концептуалізовано в Сорбонській та Болонській деклараціях. В Україні нормативне підґрунтя впровадження компетентнісного підходу закладено у Національній доктрині розвитку освіти, наказі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про затвердження плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та інтеграції в європейське та і світове освітнє співтовариство» та інших програмах та розпорядженнях.

Компетентнісний підхід зумовлений - переходом світової спільноти до інформаційного суспільства, де пріоритетним вважається не просте накопичення майбутніми фахівцями знань, умінь та навичок, а володіння навичками пошуку інформації, здатності до самоосвіти протягом навчання та професійної діяльності; - необхідністю бути конкурентоспроможними, що вимагає від вищої школи надання майбутнім фахівцям елементарних можливостей інтегруватися в різні соціуми, активно діяти, самовдосконалюватися.

Як зазначає І. Д. Зверева, компетентність спеціаліста із соціально-педагогічної роботи формується не тільки завдяки отриманим знанням та апробованим навичкам і вмінням, а й на основі власної позиції фахівця, аналізу свого досвіду на рівні теорії, розуміння різних підходів до соціальної ситуації та вибору методів. У сфері соціально-педагогічної роботи компетенцію розглядають як знання та навички, необхідні для виконання специфічної ролі спеціаліста в межах організації або агенції, що допомагають їй виконувати свою місію. Розрізняють *методологічний, інформаційний, комунікативний, соціальний і культурологічний* рівні компетенції соціального педагога/працівника. До специфічних сфер компетенції соціального педагога / працівника належать: задоволення потреб у повноцінному розвитку дитини, захист і виховання дитини; підтримка стабільності в житті дитини; представництво інтересів дитини; робота в команді тощо.

Фактично компетенції соціального педагога / працівника реалізуються з орієнтацією на клієнта, його проблеми, потреби, інтереси, особливості віку [1, с.]

Компетенція - відчужена, наперед задана соціальна вимога (норма) до освітньої підготовки студента, необхідна для його якісної професійної діяльності у соціальній сфері.

Компетентність – інтегрована особистісна характеристика, яка об'єднує знання, уміння, навички, цінності, досвід людини, готовність і здатність реалізовувати коло повноважень, що визначають її відповідальність у виконанні певних завдань.

При роботі з дітьми Ж. В. Петрочко виділяє наступні компоненти компетентності: *когнітивний* (пізнавальний) – поінформованість з питань повноцінного розвитку дитини; *емоційно-ціннісний* – прагнення сприяти успішній соціалізації дитини, сформуванню у неї системи ціннісних орієнтацій і соціально важливих якостей та вмінь; бажання підвищувати власну обізнаність з питань виховання і розвитку дитини; емоційна врівноваженість тощо; *соціально-особистісний* – наявність власної системи суспільних орієнтирів та відповідних якостей особистості; адаптивність та комунікабельність; турбота про якість виконуваної роботи та ін.; *поведінковий* – практичні дії щодо забезпечення прав людини та дитини; *операційно-технологічний* – навички управління інформацією; здатність до письмової і усної комунікації; обізнаність з питань ефективних методик виховання та розвитку дитини, специфіки використання тих чи інших форм, методів та прийомів взаємодії з дітьми, в т.ч. інноваційних; ознайомленість із засобами профілактики власного професійного виснаження; *оцінно-вольовий* – володіння способами оцінки та корекції соціально-педагогічної роботи, проведення дослідно-пошукової роботи, наполегливість у досягненні мети, уміння мобілізувати свій психоемоційний потенціал тощо.

Компетентнісний підхід до професійної підготовки фахівців соціальної сфери означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному

вимірі. Під поняттям "компетентнісний підхід" розуміється спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових) компетентностей особистості майбутнього соціального педагога. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності, що є сукупністю ключових компетенцій, інтегрованою характеристикою особистості фахівця. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містить не тільки знання, вміння, але й ставлення, досвід діяльності та поведінкові моделі особистості майбутнього соціального педагога. Результатом формування компетентності соціального педагога є його спроможність відповідати новим професійним вимогам, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого місця в професії та соціальній структурі.

Методика та процедура дослідження. Для кваліфікованого вирішення проблем будь-якої складності соціальний педагог повинен володіти набором ключових компетентностей:

- *професійна компетентність* впливає на якість вирішення професійних завдань і певні особистісно-професійні характеристики, необхідні для сприяння соціалізації особистості, що розвивається. Професіоналізм розглядається як форма самовизначення індивіда в трудовій діяльності, що відрізняється індивідуальним стилем і позбавленням від почуття несвободи у праці. Соціальний педагог повинен володіти знаннями вікових, фізіологічних, психологічних, соціальних, професійних особливостей особистості, що розвивається і їх проявах у навчанні, трудовій, соціальній, дозвіллевій діяльності. Йому необхідні вміння та навички роботи з дітьми, підлітками, молоддю, а також з їх батьками. Фахівець повинен володіти певними особистісними якостями і ціннісними орієнтаціями. Це дозволить ефективно брати участь в організації та здійсненні кваліфікованої допомоги та у сприянні у вирішенні різного роду проблем.

Професіоналізація соціального педагога передбачає високу професійну компетентність - систему науково-практичних знань і умінь, сформованих у

процесі навчання та самоосвіти. Критерії професіоналізму соціального педагога можна умовно розділити на суб'єктивні і об'єктивні.

До суб'єктивних критеріїв відносяться індивідуальні моральні установки особистості, що залежать від рівня її вихованості.

До об'єктивних – терпимість, доброзичливість (тон, стиль мови та поведінки), чуйність (вміння слухати), врівноваженість (єдність стилю з «легкими» і «важкими» вихованцями), витонченість (охорона почуттів особистості), співчуття (емпатія), людяність (любов до кожної людини).

управлінсько-організаторська компетентність - організація і здійснення навчання, виховання і розвитку, в тому числі підготовка та атестація педагогічних кадрів в освітніх установах, на підприємствах, в організаціях та установах виробничої і соціальної сфер (працівник управлінського апарату, інспектор, методист, експерт). Дану компетентність формують теоретичні знання та практичні вміння (досвід) фахівця, що базуються на знанні наукових основ організації діяльності різних державних структур, освітніх установ, громадських організацій та ін; теорії, методики і технології роботи, основ управління, етики та психології керівництва, культури мовлення і спілкування;

- *комунікативна компетентність*. Професія соціального педагога передбачає залежність успіху роботи не лише від особистісних характеристик фахівця, а й від його компетентності у мовленні та спілкуванні з різними клієнтами. Специфічність професійного мовлення соціального педагога знаходить своє втілення в тому, що він виступає як особистість, яка має свою індивідуальність, свій понятійний апарат, специфічні мовні конструкти, що передбачає володіння багатьма професійними комунікативними навичками та вміннями, а також мовними засобами. Професійне мовлення та комунікація соціального педагога регламентується певними цілями, завданнями, засобами та способами діяльності, потребує постійного удосконалення. Мовленнєва діяльність соціального педагога відбувається у діаді „соціальний педагог – клієнт” і передбачає створення

специфічного простору – простору діалогу, тобто особливої реальності. За М. Бубером, повноцінна участь у тому, що відбувається (діалозі), можлива лише завдяки повній відкритості та увазі того, хто говорить, і того, хто слухає.

Професійне слухання включає не лише процес отримання та переробки інформації, а емпатичну підтримку, креативне мислення, спонтанне реагування, спонукання до дій та ін., тобто активне слухання. Слухати активно – відкрити себе іншому, зрозуміти співрозмовника, усвідомити значущість його проблеми. Це не лише професійна навичка, це – мистецтво.

- *особистісно-розвивальна компетентність* - перманентне підвищення власної кваліфікації, обумовлене як особливостями професійної діяльності, так і вимогами наукового прогресу.

- *соціально-психологічна компетентність* - адаптація та реабілітація, мотивація особистості, що розвивається, консультаційна, соціально-реабілітаційна робота з питань навчальної, соціальної, особистому житті (консультант, соціальний педагог, працівник інформаційно-орієнтаційної служби у сфері освітніх послуг);

- *прогностична компетентність* – соціально-педагогічне прогнозування спирається на знання сутності та логіки соціально-педагогічного процесу, закономірностей вікового та соціального розвитку дитини, клієта, характеру його проблеми; прогностичні уміння дозволяють прогнозувати розв'язання проблеми дитини, клієнта безпосереднім включенням його у спеціально організовану соціально-педагогічну діяльність; прогнозування розвитку особистості з урахуванням проблеми, що виникла. Прогностичні уміння формують: висування мети діяльності та її завдань; підбір способів здійснення діяльності; передбачення результату; урахування можливих відхилень від висунутої мети; визначення етапів соціально-педагогічної діяльності; розподіл часу; планування спільної з дитиною, клієнтом діяльності; володіння навичками прогнозування та використання їх у практичній і дослідницькій роботі;

- *здоров'язберігальна компетентність* – здібність успішно функціонувати у системі міжособистісних відносин сфери «людина-людина», що визначається особливостями нервової системи: емоційною стійкістю, високою працездатністю, здатністю витримувати великі навантаження у соціально-педагогічних специфічних процесах, переносити психологічні стреси, відсутністю тривожності та протистояти розвитку синдрому «емоційного вигорання», емоційним перенавантаженням у роботі з дітьми та клієнтами. Важливою характеристикою соціального педагога є характеристика «Я - образу», особливістю якого є висока адаптивність соціального педагога, відкритість у спілкуванні, здібність сприймати іншу людину, низька ступінь навіювання, позитивне відношення до самого себе, висока позитивна самооцінка, очікування позитивного ставлення з боку клієнта.

На основі систематичної роботи щодо пропаганди здорового способу життя з урахуванням індивідуальних особливостей уміти застосовувати методики оздоровлення і фізичного вдосконалення традиційними та нетрадиційними засобами і методами, утверджувати власним прикладом основні риси здорового способу життя, вміти аргументовано пояснювати природу, причини та наслідки шкідливих звичок, надавати першу медичну допомогу: формувати морально-психологічну стійкість (особисту і колективну) та готовність мобілізуватись до дій в екстремальних ситуаціях; практично володіти вміннями і навичками самовдосконалення здоров'я, уміти аргументовано доводити його необхідність.

Границі компетентності соціального педагога регулюються відповідним нормативно-правовим документами – кваліфікаційною характеристикою, де зафіксовані загальні вимоги до підготовленості спеціаліста на рівні його теоретичного та практичного досвіду.

Висновки

Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів, що має забезпечити формування ключових компетентностей протягом навчання у вищому навчальному закладі, буде ефективною за умов :

- упровадження сучасних освітніх технологій у навчально-виховний процес;
- поєднання теоретичної і практичної складових їх особистісно-професійної підготовки, що сприятиме оволодінню багатоаспектними видами професійної діяльності та виконанню різних соціальних ролей;
- удосконалення організаційно-методичних складових компетентностей майбутніх фахівців в умовах кредитно-модульної системи навчання;
- створення умов для особистісного та професійного зростання учасників педагогічної взаємодії.

Література

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої.— Київ, Сімферополь : Універсум, 2012.— 536 с.
2. Даутова О. Б., Христофорова С. В. Инновации и образование // Сборник материалов конференции. Серия «Symposium», вып. 29.— СПб., 2003.— С.304–309.
3. *Петрочко Ж. В.* Дитина у складних життєвих обставинах : соціально-педагогічне забезпечення прав : монографія / Ж. В. Петрочко. – Рівне : видавець О. Зень, 2010. – 368 с.
4. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики.— К.: «К.І.С.», 2003.— 296 с.

Анотація.

Annotation.